

Милунка Љ. МИТИЋ*
Вукова задужбина
Огранак у Нишу

Оригинални научни рад
Примљен: 13. 11. 2023.
Прихваћен: 29. 2. 2024.

ВРСТЕ ХУМОРА У СЕГМЕНТУ „ЕГИПАТСКА ПРИНЦЕЗА” У ПУТОПИСУ ЈЕЛЕНЕ ДИМИТРИЈЕВИЋ *СЕДАМ МОРА И ТРИ ОКЕАНА*

Хумор као средство изражавања, у комици преко смеха, подсмеха, критике, пародије итд., присутан је у бројним књижевним жанровима. У путопису *Седам мора и три океана* Јелене Димитријевић, кроз насловљени сегмент „Египатска принцеза” (XXI гл.), уочава се анегдотско-хумористичко излагање преко одређених хуморних израза као врста модела у њеној методологији писања. Овај путописни сегмент је начињен од приповедних слика и ситуација техником приче у причи, које књижевница Димитријевић даје кроз причу старе Арабљанке о „истинитом” догађају. То је нарација о странцу из дипломатског окружења коме „је пало на памет” да се заљуби у египатску принцезу.

У раду ћемо навести смешовно-хуморне и хумористичке врсте – изразе и моделе са којима Јелена Димитријевић гради, најпре, ову причу а, у методолошком поступку, они пућују и на њен лични карактер.

Кључне речи: Јелена Димитријевић, египатска принцеза, странац.

После путописа *Нови свет (Или у Америци годину дана)* (1934) књижевнице Јелене Димитријевић, у коме обелодањује потребу да побегне од ратних „успомена” (1919), у њој се рађа жеља (1926) да „обиђе земљину куглу”. О томе она каже: „Моја жеља да обиђем земљину куглу није била жеља, но мисао, која се појавила изненада, једног пролетњег дана пре више година. Прснула је као искра, не у свести, већ у срцу. После ми се учинила као жар који тиња под пепелом. И најпосле као пламен који се раширио, брзо узео да господари...”¹ (Димитријевић 2020: 211). И, књижевница Димитријевић, крајем 1926. године, полази бродом из Ђенове на Исток. Са путописија кроз Египат, Палестину, Сирију и Либан, од запажања, утисака, доживљаја

---

* milunka.mitic23@gmail.com

¹ Јелена Димитријевић, *Седам мора и три океана*, друга књига, епилог, Биљана Дојчиновић, 2020, стр. 211.

и компаративног размишљања о световима некад и сад, сачинила је путопис *Седам мора и три океана* и издала прву књигу 1940. године.

Из ове путописне целине од 37 глава, одабрали смо 21. главу која је насловљена „Египатска принцеза”. То је анегдотско-хуморескна прича у причи из „стварног живота” како је стара каирска Арабљанка, у свом приповедном току, посебно нагласила. Нарација коју „везе” каирска гошћа на пријему „Госпође Н” да забави (женско) окружење, односи се на љубавну жељу једног странца (из дипломатије) да буде са египатском принцезом.

Фабула је анегдотски конципована и нараторолошки изложена у смеховној говорној форми арабљанске етике наратора, кроз коју провејавају охолост и презир. О томе, са почетка, она каже: „... једном странцу паде на памет да се заљуби у једну Египћанку: у египатску принцезу! Заљубио се лудо, а није знао да ли је млада или стара, лепа или ружна, па чак ни то: да ли постоји и у ствари или само у његовом уображењу” (1940: 216). Овај коментар Арабљанке, кроз смеховну форму фантастике, већ на почетку, говори о карактеру „јунака” – странца, шаира (песника) из дипломатије. Нарација је, чини се, једноставна – кроз доброћудни смех како наратор из народа казује, али све са подсмехом и често са презиром.

Композиционо посматрано, текст „Египатска принцеза” књижевница је сачинила од упечатљивих слика и сликовите дескрипције. То је наизменично наративно смењивање апологетике о уметности приповедања арапских жена и наратије о догађају, односно, о насловљеној теми из ове (XXI) главе. Књижевница започиње казивање о изузетно лепом начину излагања „Арабљанки да: струк корова непријатног мириса претварају у мирисаву киту цвећа... и, да им је свака прича... бисерна огрлица прошарана рубинима и другим драгим камењем” (1940: 214). На ову кратку изузетну апологетику арабљанских приповедачица књижевница надовезује своју дескрипцију лепоте Старог и Новог Каира у вечерњим сатима (месечина, Нил, пирамиде и, наравно, Сфинга).

Иза сликовитог амбијента, Јелена Димитријевић почиње наратију о странцу, према утиску из приповести (гошће) Арабљанке. „Прича није много лепа, али је интересантна и истинска...” каже књижевница (1940: 215). Овај странац из каирске дипломатије умислио је да су му, у египатској земљи, све жеље оствариве, па и интимност са египатском принцезом. Кроз подсмех о странчевом расуђивању о реалности, нараторка објашњава: „Запазила сам да у оне приче у којима играју неку улогу, главну или споредну, све једно, странци – Арабљанке уносе увек хумор и понекад и исмевање...” (стр. 215) Како је овде реч о странцу (мушкарцу из дипломатије), критички осврт на његову личност није изостао.

Почетно приповедање госпође Арабљанке је трезвено расуђивање о жељи странца за умишљеном египатском принцезом: „заљубио се лудо...”; речима „да ли постоји и у ствари или само у његовом уображењу” кроз смеховну форму фантастике пружа саркастичну поенту о карактеру „јунака” приче. И даље, о реалном странчевом расуђивању, верском и сталешком:

муслиманка и хришћанин, а затим, он није принц – она је принцеза², нараторка истиче охоло и презриво, као контрастни паралелизам. Потакнут великом жељом за египатском принцезом, странац одлучује да потражи помоћ за сусрет са вољеном. Обратио се гавазу из дипломатије, Јерменину, а овај је, трезвено сагледавајући околности, уз добру награду, брзо организовао сусрет на свој начин – са женском особом из дипломатске службе. За странца је тада то била луда ноћ са младом женом – умишљеном принцезом плавих очију. До другог жељеног сусрета (љубавног) није дошло, али је дошло изненађење на извесном дипломатском пријему, када је љубавни занесењак угледао своју „принцезу” у предворју „са белом кецељом” и широким осмехом.

Подсмех и доброћудни смех су присутни у конверзацији гаваза Јерменина са странцем за испуњавање његове (немогуће) жеље о састанку са принцезом. Гавазов одговор је био весео и са ускликом „Лако ћемо” и са шаљивим додатком: кроз шаљиву досетку да странац дипломата због своје жеље „копни као снег у пролеће”. И тада, у саркастичној форми, дат је коментар: странац – шаир (песник), у својој умишљеној срећи, одмах је „одрецитовао песму” за њу. Тако, из комичних ситуација, хуморним изразима обликује се карактер странца – дипломате шаира. Највећа животна иронија ове личности је неочекивани сусрет на пријему дипломатског посланства са умишљеном принцезом, заправо, особом из дипломатске послуге. Набрајајући комичне ситуације странца, по наратолошком току Арабљанке, Јелена Димитријевић на префињен начин истиче хуморне изразе који би били карактеристични, тада, за личност из друге средине, и то на дипломатској позицији.

Када књижевница Јелена Димитријевић, „седећи на тераси Мена Хотела” (стр. 215), опчињена лепотом пирамида на „месечини”, гради причу „Египатска принцеза” употребом хумора, она то чини префињено и уздржано. Као средство изражавања, њен хумор је овде и врста модела у анегдотско-хумористичкој нарацији. Међу хуморним изразима су: подсмех, охолост, сатира, сарказам, фантастика, шала, смех, презрив хумор, иронија, анегдотска поента, које она записује и излаже кроз комичне ситуације из приповедања старе Арабљанке за квалификацију личности јунака хумореске.

Иначе, хумор уопште у комици, по Владимиру Јаковљевићу Пропу (1895–1970), броји до 25 комичних израза³. Позивајући се и на друге теоретичаре који се баве овом облашћу, овом броју израза у комици Проп додаје и смеховне облике из филмова. О различитим облицима хуморних израза и форми у различитим хуморним ситуацијама, кроз различите поделе, коментаришу и Бахтин и Еко, Плеснер, Хартман, Фројд, Бергсон и тако даље, уназад кроз векове до Платоне и Аристотела, како је набрајао Игор Перишић у књизи *Увод у теорије смеха* (2010: 150–155).

² У књижевном обликовању дела, хуморни изрази, овде као и у другим њеним делима, стоје као контрастни паралелизми, поред других форми њеног излагања – овде: сталешки и верски.

³ Смеховне фигуре, смеховни жанрови и стилски изрази обухватају: говор и етику и идејност у времену и простору кроз моделе: смеховни реализам, дијахронија, дијалог и полихронија, као и форме: комика, смех, шала, хумор, сатира, сарказам, пародија, гротеска, виц, карикатура, хипербола, охоли хумор, анегдота, анегдотска поента, парадокс, презрив хумор, весео хумор, шаљив хумор, духовит хумор, лакрдија, бурлеска, гротеска.

Јелена Димитријевић у свом књижевном стваралаштву, па и у овом сегменту „Египатска принцеза” из путописа „Путем око света”, употребљава хуморне изразе. По начину излагања то је смешовни реализам, јер је њено казивање, овде, посредована нарацијом старе Арабљанке, што представља причу у причи. У приповедању ове нараторке истакнута је анегдотска поента. Фактор изненађења је сазнање страног дипломате да је ноћ провео са девојком из послуге (девојка широког осмеха у белој кецељи) уместо са принцезом. Охолом, презривим и, чак, саркастичним тоном, казивање Арабљанке из анегдотске нарације прелази у ироничну.

По завршетку приче о странцу – дипломати – шаиру гошће на пријему високе госпође Н, весело друштво је послужено посебним цигаретама које се зову „Египатска принцеза”. Овај назив, као асоцијација на жељу дипломате-шаира, за њих је био весели хумор – асоцијација која их је насмејала: „Па и ја се насмејам” (стр. 221). Јелена Димитријевић овом синтагмом завршава причу из арабљанске приче. Међутим, књижевница додаје свој метафорични, благи, критички закључак да странац „није био неки шпански хидалго, него нечији, ко зна чији, – парвену”, са благим презиром оцењујући његову личност. Са уметнички метафоричном компарацијом нараторке Јелене Димитријевић, овај „парвену” не би схватио трезвено став између шале и стварности, између зла и доброг, и књижевна уметница само изјављује: „Па, најпослед шта му драго.” Смешовно духовито оживљену анегдоту „Египатска принцеза” о странцу – шаиру (песнику) из каирске дипломатије, књижевница Димитријевић сликовито представља, понегде, кроз дијалог, а кроз дијахронију у моделу смешовног реализма.. Стварајући овакву конструкцију текста „Египатска принцеза”, ауторка Димитријевић упућује на свој литерарни карактер (благог фаталисте), а у реалном излагању хуморних чињеница, она је литерарно уздржана. Није оштри критичар ни сатиричар (Глишић, Домановић, Нушић), већ благи хумориста који боји посредовану арабљанску причу дискретним хумористичким тоновима.

ЛИТЕРАТУРА

- Бахтин 1978: Михаил Бахтин, *Стваралаштво Франсоа Раблеа и народна култура средњег века ренесансе*, Београд: Нолит.
- Бергсон 1920: Анри Бергсон, *Смех*, Београд: Издања С. Б. Цвијановића.
- Борјев 1985: Јуриј Ворјев, *Estetika*, Novi Sad: Prometej.
- Димитријевић 2020: Јелена Димитријевић, *Седам мора и три океана, друга књига*, уредници Биљана Дојчиновић и Владимир Ђурић, Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду и Народна библиотека Србије.
- Матош 1952: Антун Густав Матош, *Есеји и фелетони о српским писцима*, Београд: Просвета.
- Перишић 2010: Игор Перишић, *Увод у теорије смеха. Кратак преглед теорија смеха од Платона до Пропа*, Београд: Службени гласник.

Проп 1984: Владимир Јаковљевић Проп, *Проблеми комике и смеха. Добра бројудни смех. Други облици смеха*, Нови Сад: Дневник и Књижевна заједница Новог Сада.

Речник књижевних термина 1986, Београд: Полит.

Хартман 2004: Николај Хартман, *Естетика, III одељак. Комично*, Београд: Дерета.

Milunka Lj. Mitić

ELEMENTS OF HUMOR IN THE CHAPTER *THE EGYPTIAN PRINCESS*
(CH. XXI) FROM THE TRAVELOGUE „SEVEN SEAS AND THREE OCEANS –
AROUND THE WORLD” BY JELENA DIMITRIJEVIĆ

(Summary)

Humor as a means of expression is present in numerous literary genres, in comedy through laughter, mockery, criticism, parody, etc. In the travelogue „Seven Seas and Three Oceans” by Jelena Dimitrijević, through the segment titled „Egyptian Princess” (Ch.XXI), anecdotal-humorous presentation can be observed as a kind of model in her writing methodology. This travel-book segment is made up of five narrative images and situations through stories within a story. The writer Dimitrijević gives this kind of presentation through the story told by an old Arab woman about a „true” event. It is a narrative about a foreigner from a diplomatic environment who „got the idea” to fall in love with an Egyptian princess. The narration, it seems, is simple – through good-natured laughter, but all in a tone of mockery, to the point of contempt.

In this paper, we shall list the funny-humorous and humorous types – expressions and models with which Jelena Dimitrijević builds, first of all, this story, while in the methodological procedure they point to her personal character, as well.

Key words: Jelena Dimitrijević, „Egyptian Princess”, foreigner.